פרשת לך לך

הרב ראובן קוקלין

תוכן העניינים

לך לך לצאת לדרך מתוך ביטחון	2
הנפש אשר עשו אהבה שמקרבת אחרים	2
הרעב בארץ להמשיך גם כשקשה	3
יופייה של שרה האור הפנימי	4
הם שכחו להראות את הסוף	4
״כזה אני״ — האם באמת אי אפשר להשתנות?	5
״לו ישמעאל יחיה לפניך״: כשזכות רוחנית אינה מבטיחה דרך ישרה	7

פרשת לך לך

מהיציאה מחרן ועד היציאה ממצרים

הרב ראובן קוקלין

לך לך לצאת לדרך מתוך ביטחון

פרשת לך לך פותחת בפנייה של הקדוש ברוך הוא לאברהם: ״לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך, אל הארץ אשר אראך״. אברהם נדרש לעזוב את המקום המוכר לו, את הסביבה שבה גדל ואת בית אביו, ולצאת לדרך. לאן? בשלב הזה ה׳ עדיין אינו אומר לו. הוא אומר: ״אל הארץ אשר אראך״. (בראשית יב, א–ד.)

שימו לב: לפני שה׳ אומר לאברהם לאן להגיע, הוא אומר לו מאין לצאת. בשביל להגיע, צריך להיות מוכן לצאת. אפשר לשמוע כאן גם קריאה פנימית: הֱיֵה מוכן להשתחרר מההרגלים ומהתפיסות שרכשת בסביבתך, כשהם מפריעים לך להתקרב אל ה׳. היציאה מהסביבה המוכרת אל הלא נודע היא ניסיון לא פשוט, והיא דורשת לבטוח בה׳ בלב שלם, שהוא ילווה אותך בכל צעדיך.

יחד עם הציווי באות הבטחות גדולות: ״ואעשך לגוי גדול, ואברכך, ואגדלה שמך, והיה ברכה״. ה׳ מבטיח שיצמח ממנו עם גדול, ושהברכה שתבוא דרכו תגיע לכל משפחות האדמה.

אבל כאן צריך להבין: מה הצורך בהבטחות האלה? וכי בלעדיהן אברהם לא היה הולך? הרי ה׳ קורא לו ״אברהם אוהבי״. (ישעיהו מא, ח.)

אפשר להבין שהברכות מגלות לאברהם מה יוכל לצמוח מן ההליכה הזאת. הוא יוכל להגיע לקרבה עמוקה יותר אל ה׳, ומתוך הקרבה הזאת להביא ברכה לעולם. ״והיה ברכה״: אתה עצמך תהיה מקור של ברכה לאחרים. זו השאיפה הפנימית של אברהם. לכן ההבטחות האלה מדברות על מה שהוא באמת רוצה לזכות בו. (אור החיים על בראשית יב, א.)

ואיך אברהם יוצא לדרך? התורה מדגישה: ״וילך אברם כאשר דיבר אליו ה׳״. אור החיים מסביר שהוא הלך מפני ציווי ה׳, ולא כדי לקבל את הברכות. הוא שמע את ההבטחות, אבל מה שהניע אותו היה הרצון לעשות את רצון ה׳. בגיל שבעים וחמש הוא עוזב את חרן ויוצא לדרך. (אור החיים על בראשית יב, ד.)

הנפש אשר עשו אהבה שמקרבת אחרים

אברהם אינו יוצא לבדו. הוא לוקח איתו את שרה אשתו, את לוט בן אחיו, את הרכוש שצברו, וגם את ״הנפש אשר עשו בחרן״. הם יוצאים לארץ כנען ומגיעים אליה.

מה פירוש ״הנפש אשר עשו״? איך אפשר לעשות נפשות? רש״י מביא את דברי חז״ל שאברהם היה מגייר את האנשים ושרה הייתה מגיירת את הנשים. הם הכניסו אנשים תחת כנפי השכינה, והתורה מחשיבה זאת כאילו עשו אותם. אדם שהכיר את בוראו וקיבל כיוון חדש לחייו, נעשה במובן מסוים אדם חדש. (בראשית יב, ה; רש״י שם.)

הרב אורי זוהר היה מן הבולטים בעולם הקולנוע והבידור בישראל. בסביבות גיל ארבעים ושתיים, כשהוא מפורסם ומצליח, עשה מהפך בחייו: לתדהמת רבים חזר בתשובה, עזב את עולם הבידור והקדיש את חייו ללימוד התורה. לאחר חזרתו בתשובה היה מונה את שנותיו מאז שחזר בתשובה. למשל, כששאלו אותו בן כמה הוא, היה אומר: "אני עוד בחור צעיר, אני רק בן שמונה עשרה!" מבחינתו, החזרה בתשובה הייתה מעין לידה מחדש, התחלה של חיים חדשים ממש.

אבל מה הביא את אברהם לעסוק בכך? הרי הוא עצמו כבר הכיר את ה'. הוא יכול היה לעבוד אותו, להתקרב אליו ולהתקדם בעצמו. מדוע היה חשוב לו כל כך שגם אחרים יכירו אותו?

הרמב"ם מסביר בספר המצוות שזה חלק מאהבת ה'. כשאדם אוהב מישהו, הוא רוצה לספר בשבחו, הוא רוצה שאחרים יכירו אותו ויאהבו אותו גם הם. כך גם מי שאוהב את הקדוש ברוך הוא: האהבה מעוררת בו רצון לקרב אליו אנשים נוספים, כדי שגם הם יכירו את האמת שהוא זכה להכיר. (ספר המצוות לרמב"ם, מצוות עשה ג.)

זו הייתה מידתו של אברהם. דווקא מפני שהיה "אברהם אוהבי", הוא קרא לבני האדם להאמין בה'. הוא לא הסתפק בקרבה האישית שלו. היה חשוב לו שגם אחרים יזכו בה.

הרעב בארץ להמשיך גם כשקשה

בהמשך מסופר על רעב בארץ כנען. הרעב כבד, ואברהם יורד למצרים לגור שם. בפרקי דרבי אליעזר נאמר שעד ימי אברהם לא היה רעב בעולם, ושהרעב הזה בא דווקא בארץ כנען כדי לנסות אותו. לפי המדרש הזה, אברהם נתקל בקושי שלא היה קודם לכן, דווקא לאחר שהגיע למקום שה' ציווה ללכת אליו. (בראשית יב, י; פרקי דרבי אליעזר, פרק כו.)

רש"י מסביר שהניסיון היה לראות אם יהרהר אחר דבריו של הקדוש ברוך הוא. הרי ה' אמר לו לבוא לארץ כנען והבטיח לו ברכות גדולות, ועכשיו הרעב מאלץ אותו לצאת ממנה. אדם עלול לשאול: עשיתי את מה שציוות עליי, עזבתי את ארצי ואת בית אבי, וזו התוצאה? דווקא בארץ שאליה שלחת אותי אני פוגש רעב? (רש"י על בראשית יב, י.)

ניסיון דומה עשוי לעמוד גם בפני כל אחד מאיתנו. אנחנו מחליטים להתקדם בעבודת ה', להתחזק בלימוד, במצווה או במידה טובה. בתחילה רואים סייעתא דשמיא ומרגישים עזרה מה', ופתאום מגיע עיכוב. לפעמים מתעוררים קשיים גדולים שלא היו לפני שהתחלנו. קל לחשוב שאולי אין לנו סיכוי ושאין טעם להמשיך.

מאברהם אנחנו לומדים שאין להתייאש בגלל הקושי. גם בדרך של קיום רצון ה' יש ניסיונות. צריך להמשיך להשתדל, לחפש איך להתגבר ולהחזיק ברצון להתקרב, גם כשלא רואים מיד את הברכה.

את הנחישות הזאת ראתה נעמי אצל רות. נעמי מנסה לשכנע אותה לשוב לביתה, אבל רות עומדת על רצונה ללכת איתה ולהצטרף לעם ישראל. ואז נאמר: "ותרא כי מתאמצת היא ללכת איתה, ותחדל לדבר אליה". נעמי רואה שהרצון של רות איתן גם מול הקשיים, ומפסיקה לנסות להניא אותה. המלבי"ם מסביר שההתאמצות הזאת גילתה שרות מתגיירת בלב שלם. (רות א, ח–יח; מלבי"ם על רות א, יח.)

בספר כתר ראש מסופר שתלמיד שאל את הגאון מווילנא על עניין הפרישות, והגר"א השיב: "עקשן יצליח". בעבודת ה' יש עקשנות טובה: להמשיך ללמוד, להמשיך לתקן, וגם אם צריך להתחיל מחדש, לא לוותר על הרצון הטוב ועל העשייה. (כתר ראש, אות נא.)

יופייה של שרה האור הפנימי

כאשר אברהם ושרה מתקרבים למצרים, אברם אומר לאשתו: ״הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את״. הוא חושש שהמצרים יראו את יופייה, ירצו לקחת אותה ויהרגו אותו מפני שהוא בעלה. לכן הוא מבקש ממנה לומר שהיא אחותו. (בראשית יב, יא–יג.)

אבל קודם כול צריך להבין את המילים ״הנה נא ידעתי״. וכי רק עכשיו ידע אברהם ששרה יפה? הרי הם נשואים כבר שנים רבות!

רש״י מביא פירוש שטורח הדרך פוגע במראהו של האדם, ואילו שרה עמדה ביופייה. גם אחרי הדרך הארוכה, אחרי הטלטולים והקשיים, יופייה נשאר בעינו. זה מה שאברהם רואה כעת. (רש״י על בראשית יב, יא.)

אני חושב שאפשר להציע כאן גם עומק נוסף. בקהלת נאמר: ״חכמת אדם תאיר פניו״. המעלה הפנימית של האדם משפיעה גם על החיצוניות שלו. אנחנו מכירים אנשים שטוב הלב והאצילות שלהם ניכרים בפניהם. יש בפנים שלהם אור מיוחד. לפעמים היופי הוא חיצוני בלבד, ולפעמים הוא מבטא משהו עמוק יותר בנפש. (קהלת ח, א.)

על היופי החיצוני כשלעצמו נאמר: ״שקר החן והבל היופי״. "הבל" פירושו אדים, דבר חולף. השנים עוברות, העייפות והקשיים נותנים את אותותיהם, והמראה משתנה. אבל הפסוק ממשיך: ״אשה יראת ה׳ היא תתהלל״. הגאון מווילנא מבאר שאישה יראת ה׳ ראויה לשבח גם על החן והיופי שלה. הרי התורה עצמה משבחת את האימהות ביופיין. כשהיופי מצטרף ליראת שמיים, גם הוא נעשה מעלה. (משלי לא, ל; קול אליהו, פרשת ויצא, אות ל.)

מתוך זה אפשר להבין את הרעיון שהצענו על שרה: יופייה היה קשור לעולמה הפנימי, לקדושה ולמעלות שלה. העובדה שהדרך לא פגמה בו יכולה לרמוז לאותו שורש פנימי, לאור שבנפש שמאיר גם כלפי חוץ. את היופי הזה אדם יכול לטפח כל חייו. אפשר להוסיף חכמה, מידות טובות ויראת שמיים, ולהעמיק את האור הפנימי גם כשיש קשיים וגם כשהשנים חולפות.

הם שכחו להראות את הסוף

בפרשת לך־לך מסופר על מלחמה שנראית, במבט ראשון, חסרת סיכוי. ארבעה מלכים מנצחים את חמשת מלכי כיכר הירדן, בוזזים את סדום ולוקחים בשבי גם את לוט, בן אחיו של אברהם אבינו.

כשאברהם שומע על כך, הוא יוצא להצילו. התורה מספרת שהוא מגייס את חניכיו, ילידי ביתו, שלוש מאות ושמונה עשר איש. כבר כאן יש מקום להשתאות: קבוצה קטנה יוצאת להילחם בכוח שהצליח להביס חמישה מלכים.

אולם בדברי חז״ל מתגלה דבר מופלא עוד יותר: לפי אחד הפירושים, עם אברהם יצא אליעזר לבדו. המספר שלוש מאות ושמונה עשר רומז לגימטרייה של שמו: אליעזר (בראשית רבה מג, ב; נדרים לב ע״א).

כיצד נותר אברהם עם אליעזר בלבד? בפירוש ״דעת זקנים״ מבעלי התוספות מוסבר שאברהם הכריז בפני אנשיו כי הם יוצאים למלחמה, ומי שירא מן העבירות שבידו ישוב לביתו. בעקבות ההכרזה חזרו האחרים, ואליעזר נשאר עמו (בראשית יד, יד).

והם יצאו למלחמה וניצחו. שני אנשים מנצחים אימפריות עולמיות!

מסופר שבבריסק ערכו פעם המשכילים הצגה שנועדה ללעוג לתורה ולשומריה. נושא ההצגה היה: כיצד נראה צבא המתנהל על פי התורה?

בתחילת ההצגה ניצב על הבמה גדוד גדול של חיילים, מוכן לצאת לקרב. ואז נשמעת ההכרזה: מי שבנה בית חדש ועדיין לא חנך אותו, ישוב לביתו. קבוצה של חיילים עוזבת את הבמה.

לאחר מכן מכריזים שגם מי שנטע כרם ועדיין לא חיללו ישוב לביתו. חיילים נוספים קמים והולכים.

מגיעה ההכרזה שגם מי שאירס אישה ועדיין לא נשאה ישוב לביתו, ועוד קבוצה עוזבת.

לבסוף מכריזים על האיש המתייירא מן העבירות שבידו. גם שאר החיילים עוזבים.

על הבמה נותרות רק שתי דמויות: הגאון מווילנא ובעל ה״שאגת אריה״. השניים מתחילים לדון מי מהם קודם במצווה ומי יפתח במלחמה.

בכך מסתיימת ההצגה. המסר שביקשו יוצריה להעביר היה ברור: הנה הצבא שלכם. כולם הלכו הביתה, ונותרו שני זקנים המתפלפלים ביניהם. כיצד אפשר לנצח כך?

כאשר סיפרו על ההצגה לרבי חיים מבריסק, הוא השיב שהמציגים שכחו להראות את סופה: אותם שני זקנים ניצחו במלחמה!

ההצגה הסתיימה בדיוק במקום שבו מתחיל הסיפור של אברהם אבינו. המתבונן רק במספר הלוחמים מתקשה להבין כיצד אפשר לצאת למערכה כזאת. אבל פרשתנו מספרת על ניצחון שאי אפשר להסביר באמצעות מספרים בלבד.

אלא שלסיפור הזה יש המשך, והוא פותח בפנינו מחשבה נוספת.

כשסיפרו לרב חיים קנייבסקי על ההצגה ועל תגובתו של הרב מבריסק, הוא לא הסכים: מדוע הניחו שכל מי שיש בידו עבירה מוכרח לעזוב? הרי הוא יכול לחזור בתשובה ולהישאר במערכה!

זו מחשבה שיש בה הרבה תקווה. אדם שומע על חומרת העבירות, בוחן את מעשיו ונבהל. נדמה לו שכבר אין לו מקום בין הצדיקים. עליו לקום וללכת.

אבל יש גם אפשרות אחרת: לשוב בתשובה.

״כזה אני״ — האם באמת אי אפשר להשתנות?

בפרשת לך־לך, לאחר ניצחונו של אברהם אבינו על ארבעת המלכים, הקב״ה מתגלה אליו ומבטיח לו: "אל תירא אברם, אנכי מגן לך, שכרך הרבה מאד".

אולם אברהם משיב בשאלה: "מה תתן לי ואנכי הולך ערירי, ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר" (בראשית טו, א–ב).

אברהם מקבל הבטחה לשכר גדול, ובכל זאת משהו חסר לו. אין לו בן.

אפשר להבין את עומק כאבו מתוך התבוננות במה שהיה יקר לו באמת. אברהם הקדיש את חייו לאמונה, לחסד ולהפצת הטוב בעולם. הוא לימד אנשים להכיר את בוראם ובנה דרך חיים שלמה.

כשאלו הדברים שאדם חי למענם, הוא מבקש לדעת: מי ימשיך את הדרך הזאת? למי אנחיל את מה שבניתי?

לפי הבנה זו, אברהם מבטא דאגה עמוקה: גדול ככל שיהיה השכר שאקבל, אני מייחל למישהו שאוכל להנחיל לו את השכר הזה.

אבל כאן מתעוררת שאלה: הרי ישנו אליעזר! אליעזר היה אדם בעל מעלות גדולות. לפי אחד הפירושים בדברי חז״ל, הוא היה היחיד שיצא עם אברהם למלחמה בארבעת המלכים. אליעזר נשאר לצד רבו במערכה שנראתה חסרת סיכוי והיה שותף לניצחון המופלא (בראשית רבה מג, ב; נדרים לב ע״א). ומעלתו הייתה גדולה גם בלימוד התורה. אליעזר למד מאברהם והעביר את תורתו לאנשים נוספים.

לכאורה, זה בדיוק הממשיך שאברהם מחפש: תלמיד נאמן, מסור, שגם מלמד אחרים. מדוע אין די בו?

ועוד קשה: חז״ל מסבירים שהכינוי "דמשק", שבו כינה אברהם את אליעזר, רומז לכך שהיה דולה ומשקה מתלמודו של רבו. מדוע דווקא עכשיו, כשאברהם מזכיר לה׳ את מצבו העגום, שאליעזר הוא יורשו, הוא רואה לנכון להזכיר את מעלתו?

כדי להתבונן בשאלה, נעבור לאירוע מאוחר יותר, המסופר בפרשת חיי שרה.

אברהם שולח את עבדו למצוא אישה ליצחק. חז״ל מספרים שלאליעזר הייתה בת, והוא קיווה שבתו תינשא ליצחק. אולם אברהם השיב לו: "אתה ארור ובני ברוך ואין ארור מתדבק בברוך" (בראשית רבה נט, ט). הדברים מתייחסים למוצאו של אליעזר מכנען, שעליו נאמרה קללת נח.

אלו מילים קשות. כדי להבין את הרעיון הטמון בהן, נתבונן במשמעותה של הברכה.

רבי חיים מוולוז׳ין מסביר בספרו "נפש החיים" ש"ברוך" פירושו תוספת וריבוי. הברכה מביאה עמה צמיחה, התרחבות ותוספת חיים (שער ב, פרק ב).

על יסוד הדברים אפשר להציע ביאור לדאגתו של אברהם. הוא מבקש ממשיך שהתורה תתברך בקרבו: שיקבל אותה, יעמיק בה ויגלה בה עוד ועוד עומק. לעומת הברכה, אפשר להבין כאן את הקללה כביטוי לצמצום ולהתמעטות.

כך מתארים חז״ל את דברי התורה: "פרין ורבין" (חגיגה ג ע״ב). ובמסכת עירובין הם ממשילים את לימוד התורה ליניקת תינוק: כשם שבכל פעם שהתינוק יונק הוא מוצא חלב, כך בכל פעם שאדם הוגה בתורה הוא מוצא בה טעם (נד ע״ב). חוזרים לאותן מילים, ולפתע מבינים דבר שלא הבנו קודם. שואלים, מעמיקים, ומגלים משמעות נוספת.

לאור זאת אפשר לראות גם חיסרון בכינוי "דולה ומשקה".

מי שדולה מים מן הבאר ומשקה בהם אחרים עושה מעשה חשוב מאוד. אולם הוא מעביר את המים ששאב; הוא אינו מרבה אותם. לכל היותר יגיעו ליעדם כל המים שנשא, ולעיתים מעט מהם יאבדו בדרך.

זהו משל להבדל שבין העברת הדברים כפי שהתקבלו לבין היכולת להצמיח מתוכם הבנה עמוקה יותר. אין זו אמירה מפורשת של חז״ל על מגבלותיו של אליעזר, אלא דרך להבין את השאלה שהעלינו: אברהם מבקש בן שהתורה תפרה ותרבה בקרבו, ושתמשיך לצמוח באמצעותו גם בדורות הבאים.

אלא שסיפורו של אליעזר אינו מסתיים במילים "אתה ארור".

בהמשך, כאשר הוא מגיע לבית משפחתה של רבקה, לבן מקבל את פניו במילים: "בוא ברוך ה׳". הזוהר לומד מכך שיש כאן רמז שאליעזר יצא בסופו של דבר מקללה לברכה.

הזוהר מסביר שאליעזר זכה לכך מפני שהיה שליח נאמן. בזכות נאמנותו הוא יצא מן הקללה ונעשה מבורך. הזוהר אף מדגיש שהמילים האלה נכתבו בתורה משום שהן מבטאות שינוי אמיתי במעמדו, ומוסיף שמלאך הכניס אותן בפיו של לבן. אף שלבן הוא שאמר אותן, הייתה בהן אמת עמוקה (זוהר, פרשת שלח). גם במדרש נאמר במפורש: "ועל ידי ששרת אותו צדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוך" (בראשית רבה ס, ז).

כאן מתגלה גודל המבחן של אליעזר. הייתה לו משאלה אישית: שבתו תינשא ליצחק. הצלחת שליחותו למצוא אישה אחרת ליצחק פירושה ויתור על התקווה הזאת. ובכל זאת הוא פעל בכל כוחו להצלחת השליחות. הוא התפלל, חיפש, בדק ופעל בנאמנות למען רצונו של אברהם.

המדרש מתאר את הנגיעה האישית שהייתה בו באמצעות הפסוק מהושע: "כנען בידו מאזני מרמה" (יב, ח). כשאדם רוצה מאוד בתוצאה מסוימת, אפילו שיקול הדעת שלו עלול לנטות לטובתה. אליעזר נדרש להתגבר על הנטייה הזאת ולעשות את הדבר הנכון, גם כשהוא אינו משרת את רצונו האישי.

ומתוך הדברים עולה מסר גדול: אליעזר הצליח להשתנות. מי שנאמר עליו "ארור" זכה להיקרא "ברוך ה׳".

כמה פעמים אנחנו אומרים לעצמנו: "אני יודע שאני כועס מהר, אבל כזה אני"; "קשה לי לפרגן, זה האופי שלי"; "כך גדלתי, מה אפשר לעשות?"

סיפורו של אליעזר מלמד שאפשר לעשות הרבה.

הרמב״ם מסביר שהאדם אינו נולד עם גזירה להיות צדיק או רשע. הבחירה בידו, והיא נוגעת גם לתכונותיו: להיות רחמן או אכזרי, קמצן או נדיב (הלכות תשובה ה, ב).

יש לנו נטיות טבעיות, הרגלים וחינוך שקיבלנו. חלקם מושרשים עמוק, ושינוי דורש מאמץ והתמדה. אבל גם תכונה שמלווה אותנו שנים אינה חייבת לקבוע כיצד נתנהג תמיד.

כשאדם עובד על מידותיו, מתגבר על רצון אנוכי ובוחר שוב ושוב ביושר ובטוב, הוא בונה בתוכו דרך חדשה.

אליעזר עשה זאת דווקא במקום שהיה קשה לו: במקום שבו נאמנותו התנגשה עם תקוותו האישית. ומשם צמחה הברכה שלו.

"כזה אני" יכול לתאר את המקום שבו אני נמצא היום. הוא אינו קובע מי אוכל להיות מחר.

״לו ישמעאל יחיה לפניך״: כשזכות רוחנית אינה מבטיחה דרך ישרה

כאשר הקב״ה מבשר לאברהם אבינו ששרה תלד לו בן, אברהם מבקש: "לו ישמעאל יחיה לפניך" (בראשית יז, יח).

זו בקשה של אב הדואג לבנו. אבל רש״י מגלה בה עומק נוסף: "יחיה לפניך" פירושו "יחיה ביראתך". אברהם מבקש עבור ישמעאל חיים של יראת שמיים, חיים שיש בהם קשר עם הקב״ה.

אולם בזוהר אנו מוצאים דברים קשים ומעוררי מחשבה.

בפרשת וארא מתייחס הזוהר בנימה ביקורתית גם לתפילתו של אברהם: אף שהקב״ה בישר לו על לידת יצחק, אברהם עדיין ״התדבק בישמעאל״ וביקש: ״לו ישמעאל יחיה לפניך״, עד שנענה: ״ולישמעאל שמעתיך״. בהמשך אומר הזוהר: ״אוי לאותו זמן שנולד ישמעאל בעולם״, ומוסיף שעתידים בניו של ישמעאל לעכב את בני ישראל מלשוב לארץ ולגרום להם צרות גדולות. וכאן מתעוררת השאלה: הרי אברהם לא ביקש רק שישמעאל יחיה, אלא שיחיה ״לפניך״, וכפי שמפרש רש״י: ״ביראתך״. מהו אפוא החיסרון בתפילה זו, שכל כולה בקשה שבנו יחיה ביראת שמיים?

גם בפרקי דרבי אליעזר מופיעה דרשה נוקבת על שמו של ישמעאל: שמו רומז לכך שהקב״ה עתיד לשמוע את נאקת ישראל בעקבות הצרות שיעשו להם בני ישמעאל באחרית הימים (פרק לב). בתוך התיאור הקשה טמונה גם הבטחה: הקב״ה ישמע את זעקתם.

וכאן מתעוררת שאלה: הרי אברהם ביקש שישמעאל יחיה ביראת שמיים. כיצד משתלבת בקשה טובה כל כך עם התוצאות הקשות המתוארות בזוהר?

כדי להתבונן בשאלה הזאת, נפנה ליסוד שמבואר בתורת האר״י.

רבי חיים ויטאל מסביר ב״שער הגלגולים״ שכוחות הרע, המכונים בלשון הקבלה ״קליפות״, ניזונים מן הקדושה. אין להם מקור חיים עצמאי. משום כך הם מבקשים להיאחז בקדושה ולהשתמש בחיות שלה לקיומם.

באותו מקום מוסבר מדוע הם מבקשים להחטיא את האדם: כאשר נשמה קדושה נופלת ברשותם, הם ניזונים באמצעותה. זהו תיאור של מצב שבו כוח שמקורו בקדושה משמש בפועל דבר המנוגד לה (שער הגלגולים, הקדמה טו).

על יסוד הדברים אפשר להציע דרך להבין את העניין.

אכן, אברהם ביקש שבנו יחיה לפני ה׳. אבל זה מה שנתן לישמעאל כוח להצר לבני ישראל. כי כאשר אדם שביסודו טמא קשור במידה כלשהי לקדושה, הקשר הזה מעניק לו כוח וחיזוק, כפי שביארנו לעיל.